

חוברת לימוד והגות

לך לך

10 שאלות לשיחה סביב שולחן השבת

עשר שאלות מתוך שיעורו של הרב רפאל בניזרי "לך לך — דרכו של אברהם": ציווי לצאת לדרך "לך", מזבח בשכם, אוהל הכתוב בלשון נקבה, ושלוש הסטיות שבהן נלחם אברהם מגיל שלוש ועד גיל שבעים וחמש. ועד ההבטחה הזאת: לא תראה יותר — תראה אחרת.

הרב רפאל בניזרי

תוכן הנושאים

נושאים להגות ושאלות לשיחה סביב שולחן פרשת לך לך

01	"לך לך"
02	שכם: הארץ והמזבח
03	הקליפה והפרי
04	בין בית אל לעי, אוהל אשתו
05	לקרוא שם למקום, לא לשפוט אדם בדרכו
06	שלושה פתחים, שלושה עיקרים
07	ללחוך את התורה או לחפור בה
08	עבודה זרה של ארבע מאות פרקים
09	אנוש, המבול, בבל: שלוש דרכים להחטיא את האמונה
10	שבועה מחייבת

הצגה

מילותיה הראשונות של הפרשה הן ציווי לצאת לדרך: עזוב את ארצך, את מולדתך ואת בית אביך. הרב מתעכב על משמעותן של המילים עצמן, ועל הארץ שאליה צריך אברם ללכת — ארץ שהפסוק אינו נוקב בשמה.

השאלה

מה פירושו של ציווי שניתן "לך" — ואל איזו ארץ יוצאים כשהיא עדיין אינה מתוארת?

התשובה

"לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אֶפְרָיִם" (בראשית יב, א).

"לך לך" מתפרש קודם כול כציווי שניתן לטובת מי שמקבל אותו: לך להנאתך ולטובתך, לשם התפתחותך. והארץ שאליה יש ללכת אינה רק זו "אשר אראך": היא הארץ שבה אתגלה אליך. הכתוב קושר אפוא, כבר מראשיתו, את התנועה ואת ההתגלות.

אחר כך באות ההבטחות: ואעשך לגוי גדול, ואברכך, ואגדלה שמך, והיה ברכה; ואברכה מברכך, ומקללך — מי שמזלזל בך — אאור; ונברכו בך כל משפחות האדמה. הכול, אומר הרב, כבר כלול בפסוקים הראשונים הללו: הגדולה, החסד המנהיג את העולם, השקעתו של כל אחד בעבודת ה'.

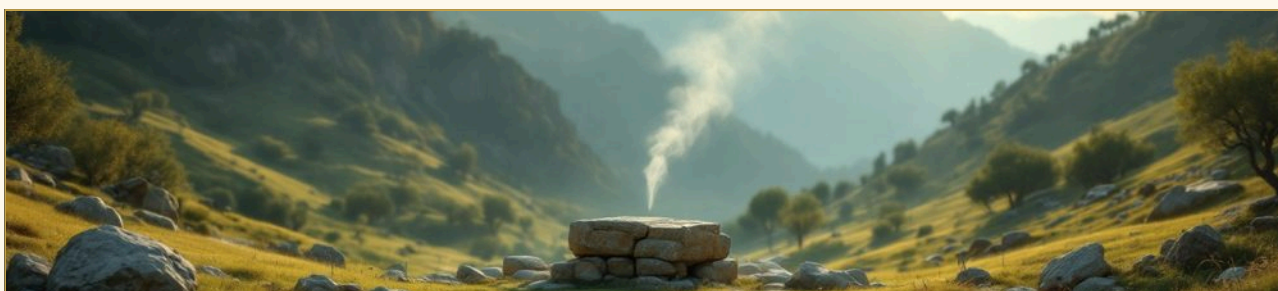
ו"אגדלה שמך" פירושו להנציח קיום: השם "ישראל", שצריך לעורר כבוד. אברם יוצא כאשר נצטווה, בן שבעים וחמש שנה, ולוט מצטרף אליו מרצונו.

מסקנת הרב

אל הארץ — לא רק זו שאראה לך, אלא זו שבה אתגלה אליך.

לקח לשולחן

המעברים שלנו — עיר חדשה, עבודה חדשה, שלב חדש — האם הם בעינינו יציאה "לטובתנו"? שכל אחד יספר על שינוי שבתחילה נכפה עליו, ובסופו של דבר גילה לו משהו.

הצגה

אברם עובר בארץ בלי לעצור עד שכם. שם, ולא קודם, ה' נגלה אליו לראשונה ומבטיח את הארץ לזרעו. ואברם בונה שם מיד מזבח.

השאלה

מדוע ההתגלות הראשונה מתרחשת בשכם — ומדוע עונה אברם על הבטחת הארץ במזבח?

התשובה

"וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזַרְעֲךָ אֲמֵן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' הַנֶּדָּאָה אֵלָיו" (בראשית יב, ז).

הכתוב מדגיש שאברם יצא לדרכו אל ארץ כנען בלי לעצור בדרך, בלי לסטות, ושעבר בארץ עד מקום שכם. ושכם היא מקומם של הר גריזים והר עיבל, שם תתחזק הברית בין ה' לעם ישראל על חוקת התורה — אבל הפעם בשבועה. עד אז לא הייתה התגלות: שכם מסמנת מפנה של ממש בקניין הארץ.

ואברם בונה שם מזבח. הוא הבין אפוא, אומר הרב, שהארץ הזאת אינה יכולה להיות מוצדקת, שהבעלות אינה יכולה להיות מוצדקת, אלא בזכות המזבח שהקים. לא שטר הקניין הוא שמבסס את האחידה, אלא מה שבונים עליה — זאת כדי להעניק הד רחב יותר לתנועתו, הגשמית והרוחנית כאחת.

מסקנת הרב

הבעלות אינה יכולה להיות מוצדקת אלא בזכות המזבח שהקים.

לקח לשולחן

מה שיש לנו — בית, מקצוע, שם — האם הוא מוצדק בזכות מה שאנו בונים עליו? מה היה "המזבח" של ביתנו, הדבר שנותן לו משמעות? שכל אחד יציע תשובה.

הצגה

אברהם רק הגיע, והכתוב כבר מוסיף פרט: "וְהַכְנַעֲנִי אֶזְרָא בְּאֶרֶץ". הארץ המובטחת כבר מיושבת, ועוד זמן רב תהיה בידי שכנים שאינם רוצים בו.

השאלה

מדוע מזכירה התורה את הכנעני ברגע ההבטחה עצמו — ומה מייצגת עבור ישראל שכנות עוינת?

התשובה

"וְהַכְנַעֲנִי אֶזְרָא בְּאֶרֶץ" (בראשית יב, ו).

בין שנרצה ובין שלא, משיב הרב, כשם שהפרי מוקף קליפה, עם ישראל מוקף קליפות שונות, ויהיה מוקף בהן תמיד. והכול תלוי בפרי: טבעה של הקליפה תלוי במצבו של הפרי שהיא עוטפת.

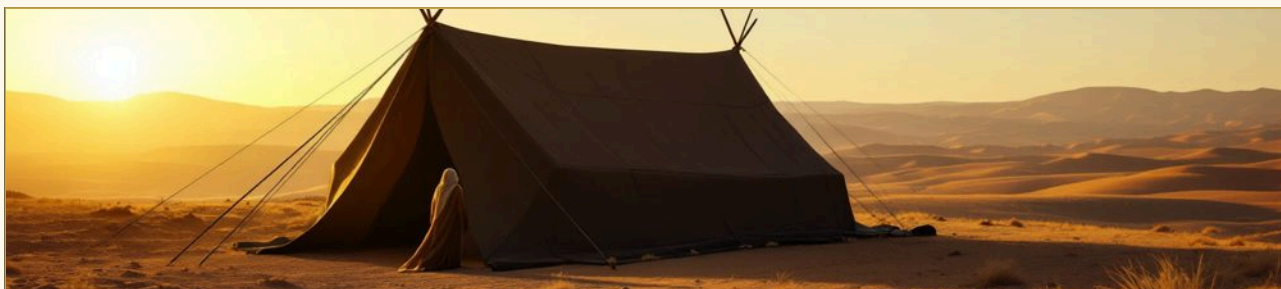
והקליפה שומרת על הפרי. אויבינו נועדו אפוא, במידה מסוימת, להיות שומרינו, כדי שנוכל להגשים את עצמנו מבפנים. השכנות העוינת אינה רק מכשול בדרכו של אברהם: היא המכילה, היא שמחייבת את הפרי להבשיל במקום מוגן.

מסקנת הרב

אויבינו נועדו להיות שומרינו, כדי שנוכל להגשים את עצמנו מבפנים.

לקח לשולחן

סביב כל משפחה יש התנגדויות ועוינות. איזו מהן אילצה אותנו, בלי שרצתה, להתלכד ולהבשיל? והפרי אצלנו — האם הוא במצב טוב?

הצגה

משכם עובר אברם אל ההר ונוטה את אוהלו, בית אל מים והעי מקדם. שני פרטים מעסיקים את הרב: כתיב המילה "אוהל", ושמה של העי, שישבו ויעלה בימי הכיבוש.

השאלה

מדוע כותב הכתוב "אֶהְלָה" בה"א, כלשון נקבה — ומדוע להזכיר את העיר העי כבר בימי אברם?

התשובה

"וַיֵּט אֶהְלָה בֵּית אֶל מַיִם וְהָעִי מִקְדָּם" (בראשית יב, ח).

אברם הוא ההר: ביחס לאבות שהוא פתח את דרכם, הוא הגישה הקשה, השמורה לעילית, כפי ששמו אברם — אב רם, אבי העילית — מעיד. ובכל זאת, שם למעלה, אוהלו כתוב בלשון נקבה: אוהל, אוהל אשתו. בטרם יהיה מקום מפגש בין האלוקי לאדם, יש קודם כול מקום מפגש בין האדם לאשתו. ויש בזה, אומר הרב, הרבה.

גם הציון הגאוגרפי אינו סתם הוראה על המפה. העי היא המקום שבו, בזמן כיבוש הארץ המובטחת, אירעה תקלה, חילול השם. כלומר, הארץ הזאת, אפילו בכיבושה, צריכה להילקח מתוך התחשבות בדרישות המוסריות והרוחניות.

מסקנת הרב

בטרם יהיה מקום המפגש של האלוקי והאדם, יש קודם כול מקום המפגש של האדם ואשתו.

לקח לשולחן

הבית הוא המקדש הראשון. מה הופך אצלנו את האוהל ל"אוהל של השני" — מקום שבו כל אחד מרגיש רצוי? ואיזו דרישה מוסרית לא היינו מוותרים עליה לעולם, אפילו כדי להצליח?

לקרוא שם למקום, לא לשפוט אדם בדרכו

הצגה

על ההר בונה אברם מזבח שני ו"קורא בשם ה'". אחר כך הוא שב ונוסע, תמיד דרומה. הרב מתעכב על מעשה הקריאה בשם, ועל המסע הזה שעדיין לא הגיע לסופו.

השאלה

מה עושה אברם כשהוא "קורא בשם ה'" על מקום — ומדוע אסור לפסוק על אדם כל עוד הוא בדרכו?

התשובה

"וַיִּקְרָא שְׁם מְזִבְחַת לֵה' וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה'". וַיֵּסַע אַבְרָם הַלּוֹךְ וְנוֹסֵעַ הַנֶּנְבֶּה" (בראשית יב, ח-ט).

למזבח השני אין התפקיד של הראשון: הראשון היה על ההתגלות, זוה — על הבטחת הארץ. וכשם שאדם הראשון קרא שמות לכל הברואים שסביבו, כך אברם מזוהה כאן את המקום. המקום הוא מרחב התפתחותו של היצור; ולכן הוא גם כינוי לקב"ה: הוא מקיף את הכול, וממנו מתפשט שם ה'.

לקרוא שם פירושו לומר את טבעו הנוכחי של דבר, או את ייעודו. כאן מדובר בייעוד: אברם נחת בארץ הזאת, אבל עדיין לא מצא את מושבו הקבוע; הוא עדיין בתנועת ה"לך לך", והוא הולך תמיד לעבר ירושלים.

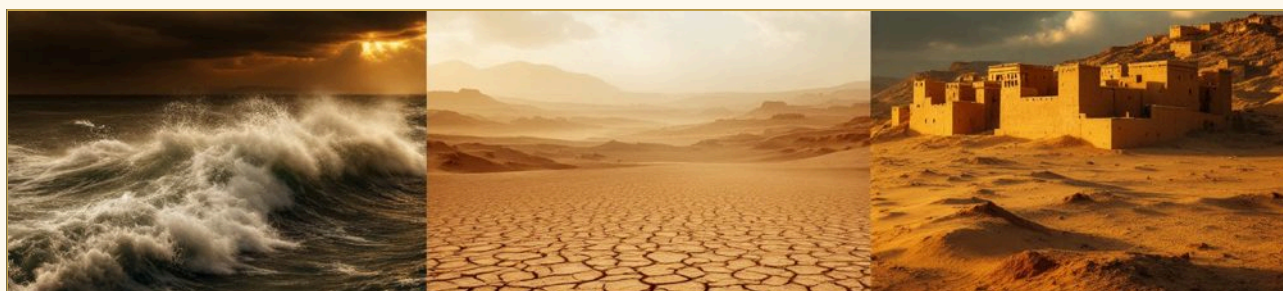
וכך גם באדם: כל עוד הוא בדרכו, אין לנו לומר שהוא כך או כך; איננו יודעים מה יהיה. רק אחד זכה לכינוי אלוהי בחייו: יצחק, שהרי נשבעים ב"פחד יצחק".

מסקנת הרב

כל עוד האדם בדרכו, אנו מקווים שיהיה תמיד בהתפתחות חיובית.

לקח לשולחן

אנו ממהרים לומר על ילד, על אח או על עצמנו: "הוא כזה". איזה משפט חרצנו מוקדם מדי על מי שעוד היה בדרכו? ואיזה שם — איזה ייעוד — היינו נותנים לביתנו?

הצגה

הרב עוזב לרגע את הסיפור ועובר למבנה האמונה. חז"ל מדברים על שלושה פתחים לגיהנום: בים, במדבר ובירושלים. הוא קורא בהם שלוש סכנות, שמולן עומדים שלושה עיקרים.

השאלה

מה אומרים שלושת הפתחים הללו של הגיהנום — ומהם שלושת עיקרי האמונה העונים להם?

התשובה

"שְׁלֹשָׁה פְּתָחִים יֵשׁ לְגֵיהֶנֶם, אֶחָד בַּמֶּדְבָּר וְאֶחָד בַּיָּם וְאֶחָד בִּירוּשָׁלַיִם" (עירובין יט ע"א).

הפתח שבים הוא זה שביקש לבלוע את יונה, הנביא שנשלח לשאת את הדבר אל האומות. המים חסרי צורה: הם מקבלים את צורת הכלי שיוצקים אותם לתוכו, ואם לא — הם מתפשטים לכל עבר, תמיד במורד; כדי שיקבלו צורה, צריך אדמה. הפתח שבמדבר הוא זה שבלע את קורח ועדתו, החולקים על הסדר האלוהי. והפתח שבירושלים נפתח כשכופרים בכך שהשנחה צופה על העולם מן המקום הזה: העיר נעשית טרף לאומות התובעות אותה לעצמן.

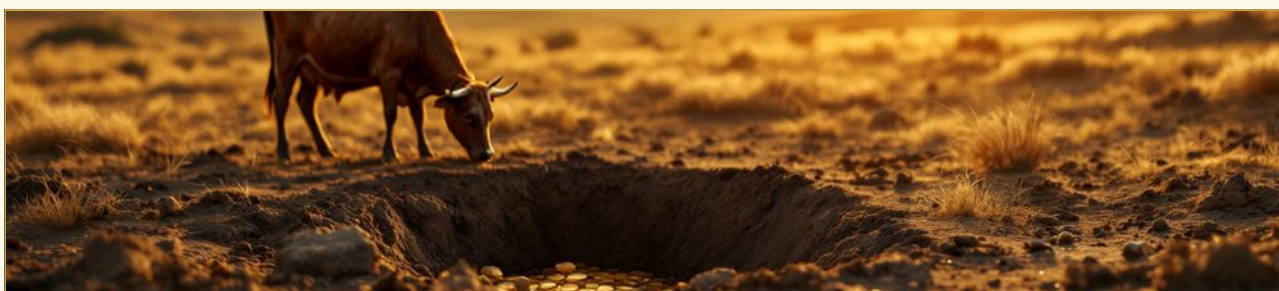
שלושה עיקרים עונים להם. יש בורא ואדון לעולם. ומשהעולם הזה קיים, עליו לתת לנו את מתכון פעולתו: זו התורה, שניתנה דווקא במדבר. וירושלים היא מקום משכנה של השכינה. הרב מציין שהכתוב אומר שלוש פעמים שהעם האמין: בקבלת התורה, בקריעת הים, וכשהובטחה לו הארץ.

מסקנת הרב

לא משום שה' קיים עליו להתגלות; משום שעולם קיים, עליו לתת לנו את מתכון פעולתו של העולם הזה.

לקח לשולחן

מים בלי כלי סוחפים הכול. מהם "הכלים" של ביתנו — הקצב, הכללים, המקומות — שנותנים צורה לחיינו? איזה מהם נסדק מעט בזמן האחרון?

הצגה

שיש בורא, אומר הרב, הוא כמעט מובן מאליו: מול יצירה מסודרת בשלמות, אי אפשר לטעון למקרייות. אפשר אפילו לשאול אם הדבר עוד ראוי לשם אמונה. היכן היא מתחילה אפוא?

השאלה

היכן מתחילה האמונה, אם קיומו של בורא מובן מאליו — ומה ההבדל בין ללקט את התורה לבין לחפור בה?

התשובה

"פִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר אֶת יָרֵק הַשָּׂדֶה" (במדבר כב, ד): הדימוי שהרב מחיל על דרך מסוימת של לימוד.

האמונה מתחילה כשעוברים את המובן מאליו: כשמבינים שמכל דבר תפסנו מעולם רק את החיצוני, ושהארץ, הים והשמים שומרים במעמקייהם אוצרות המחייבים אותנו לחקור. כשם שההשקעה המדעית נושאת פרי, כך ההשקעה הרוחנית נושאת את פריה, ובראש ובראשונה בלימוד התורה.

אבל לפעמים מסתפקים בקצירת התורה ובליקוטה, כשם שהשור לוחך את העשב: כשאין עוד, הוא הולך למקום אחר, מחפש מחוז אחר שבו ימצא את מזונו. האמונה האמיתית היא זו שאינה נעצרת בתוצר הטבעי המונח לפנינו, כאילו הוא ממצה את המציאות, אלא מחפשת את הטמון בפנים.

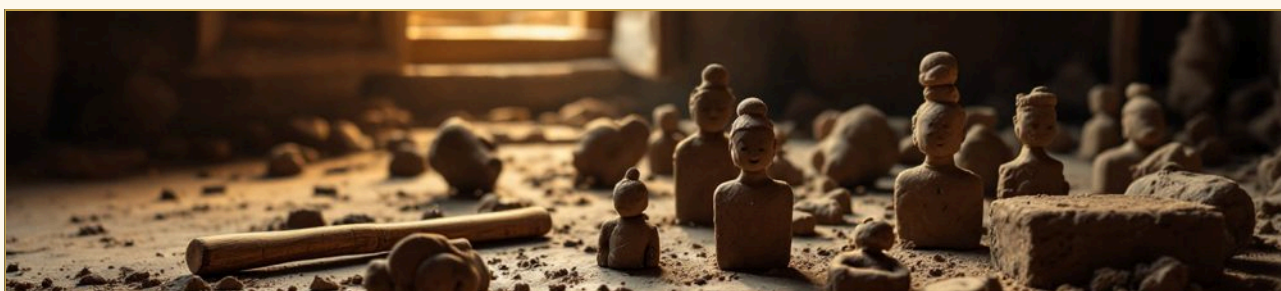
מסקנת הרב

האמונה האמיתית היא זו שאינה נעצרת בתוצר הטבעי שלפנינו.

לקח לשולחן

כשאנו לומדים, האם אנו לוחכים או חופרים? שכל אחד יבחר פסוק שהוא חושב שהוא יודע בעל פה, ונחפש יחד מה עוד הוא עשוי להסתיר.

עבודה זרה של ארבע מאות פרקים

הצגה

חז"ל מספרים שמסכת עבודה זרה של אברהם מנתה ארבע מאות פרקים, ושבידינו נותרו רק חמישה. הרב לומד מכאן לקח ראשון: התרגום המקובל בלועזית, "פולחן אלילים", חלש מדי לעומת מה שאברהם נלחם בו.

השאלה

מה מציינת באמת "עבודה זרה" — זרה למי?

התשובה

עבודה זרה: פשוטו כמשמעו, עבודה של מה שזר.

בעברית, עבודה זרה היא עבודתו של כל מה שזר. זר למי? קודם כול לעצמי. שהרי איני יכול להתייחס לדברים באופן אובייקטיבי אם לא הפנמתי אותם: אני בנוי מחומר ומרוח, והמיוזג הזה הוא שמאפשר לי להשיג את העולם שברא ה'. מה שלא העברתי דרכי, מה שנשאר חיצוני, עלול להיעשות אליל.

לכן מאבקו של אברהם אינו מצטמצם בשבירת כמה פסלים. הוא נוגע לכל הדרכים לסגוד למה שלא הופנם — כוחות הטבע, הרעיונות, השיטות — והוא כה רחב שנדרשו ארבע מאות פרקים כדי לתארו. הפיתויים הללו היו נפוצים אז, אומר הרב; הם נפוצים היום, ויהיו נפוצים מחר.

מסקנת הרב

איני יכול להתייחס לדברים באופן אובייקטיבי אם לא הפנמתי אותם.

לקח לשולחן

במה אנו מתפעלים בלי שבאמת עשינו אותו לשלנו — אופנה, דעה, דגם של הצלחה? שכל אחד יזכיר דבר שהוא "עובד" אותו קצת יותר מדי, ושבעומק נשאר לו זר.

אנוש, המבול, בבל: שלוש דרכים להחטיא את האמונה

הצגה

אברהם התחיל בחיפוש, כך אומרים, בגיל שלוש; ה' קורא לו רק בגיל שבעים וחמש. בין לבין הוא ניהל מאבק בשלוש סטיות, שלוש צורות של עבודה זרה, שירש משלושה דורות.

השאלה

מהן שלוש הסטיות שבהן נלחם אברהם — ומדוע אומר הרב שהן עדיין שלנו?

התשובה

"אֲזַי הוּחַל לְקָרָא בְּשֵׁם ה' " (בראשית ד, כו), שנדרש כלשון חולין; "וְתִמְלֹא הָאָרֶץ תְּמָס" (בראשית ו, יא).

הראשונה היא של דור אנוש: לקבע את כל המחשבה בנגזרות של הבריאה ושל המחשבה, במקום לעלות אל המקור. קל יותר לדבר על הגילויים הרבים של האלוקות — ברעיונות, בטבע, במדע — מאשר להתמסר להוויה המקיפה את הכול.

השנייה היא של המבול: להשאיר את האדם למה שהוא חש ולמה שהוא חושק, ולדחות את העיקרון הקושר את הכוחות אל מקורם האחד; העולם נעשה חסר צורה, כמים בלי סכר הסוחפים הכול. השלישית היא של הפלגה, בימי נמרוד: להפריד בין הרוחני לגשמי, לנהל את עצמך בלי רצון עליון. והרי היה בידם לשון הקודש; הם ניתקו אותה ממקורה.

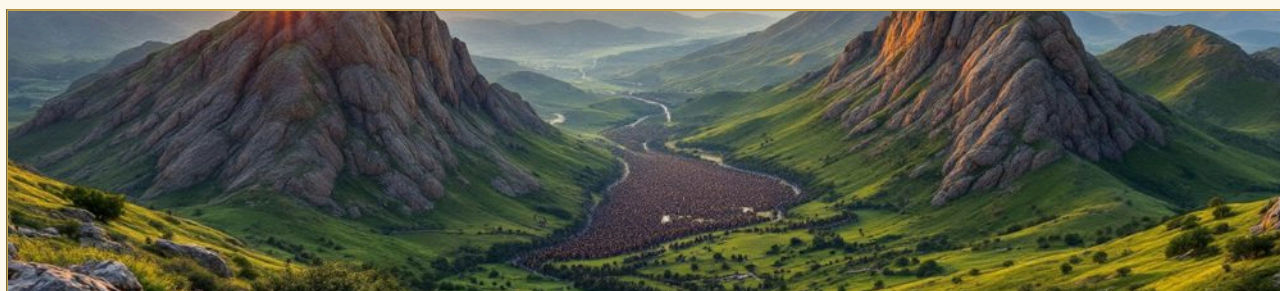
מלמדים שאברהם התחיל לחפש בגיל שלוש, גיל התספורת הראשונה, שבו משאירים את הפאות: אותו חלק של רוחניות שממנו תצמח זריעה חדשה. לבדו בים של בני אדם, הוא עומד איתן.

מסקנת הרב

הלשון הזאת, כשם שהייתה לשון הבריאה, הייתה גם לשון ההתגלות.

לקח לשולחן

לפצל, להתיר הכול, לנהל הכול לבד: איזה משלושת הפיתויים האלה אורב לנו יותר מכול היום, במשפחתנו? שכל אחד יענה על עצמו לפני שיענה על אחרים.

הצגה

לסיום חוזר הרב אל פסוק היציאה, "אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אָרְצָךְ", וקושר אותו למה שיתרחש מאות שנים אחר כך בשכם: שבועה הנאמרת בין שני הרים, בכניסה לארץ.

השאלה

מה נותר להראות לאדם שכבר יודע לראות — ומדוע הייתה צריכה ברית חדשה בכניסה לארץ, כשהכול כבר נאמר בסיני?

התשובה

"אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יָקִים אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת" (דברים כז, כו).

"אראך" אינו מבטיח לראות יותר: אברם כבר יודע לראות. הוא יראה אחרת, יגלה נקודת מבט חדשה, יגיע לראייה פנימית במקום להסתפק בראייה חיצונית. אבל לראייה הזאת, אומר הרב, מגיעים רק כשמפנימים את שבועת הברית שנאמרה על הר גריזים ועל הר עיבל, שישה שבטים מצד זה, שישה מצד זה, והלויים באמצע.

מדוע הברית החדשה הזאת? תורת סיני הותירה לכל אחד מרחב משלו: זה מקפיד, זה לוקח חלק ומוניח חלק אחר, בלי שיצא בכך מכלל ישראל. אבל הפועל "להישבע" בא בעברית בבניין נפעל, של פעולה החוזרת אל העושה: אני נמשך, מונע בכוח ההתחייבות עצמה. בארץ הזאת שניתנה לו, אין דרך אחרת לחיות אלא במסגרת התורה.

מסקנת הרב

אתה יודע היטב לראות את הדברים, אבל תראה אותם אחרת.

לקח לשולחן

יש התחייבויות שאנו לוקחים על עצמנו, ויש כאלה שלוקחות אותנו. איזו מהן "מושכת" אותנו היום בלי שנצטרך לחשוב עליה? ומה אנו רואים אחרת מאז שאנו מקיימים אותה?